

complex physical rehabilitation of children with violations of sight which causes need of carrying out valid diagnostics of condition with an assessment of initial level of physical development of the child and extent of violation of function is actual. In article there are presented the results of an assessment of the psycho-physiological status of 216 children with sight violations in the age of 7-17, on the basis of usage of modern hardware computer complexes of psychotroubleshooting tests under the influence of the developed complex of rehabilitation actions that allowed to establish considerable violations of impellent functions.

Key words: blind and bad-sighted children, psychophysiological status, psychomotor functions.

УДК 796.011.1-056.263

Людмила Жирак

Психологічна реабілітація дітей із вадами слуху засобами рекреаційно-туристичної діяльності

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Сучасне суспільство гостро стикається з проблемою слухових порушень у дітей. Вони стають заручниками власного страху, зневіри, відчуженості, проблем, пов'язаних із пристосуванням до суспільного життя. Поруч із фізичним страждає й психологічний стан дитини. У зв'язку з цим сьогодні інтенсивно розробляється проблема психологічної реабілітації дітей із вадами слуху [1; 2; 5; 7]. Одним з інструментів подолання наслідків слухових порушень може стати рекреаційно-туристична діяльність, особливою формою якої є активний туризм. На його позитивну роль у житті неповносправної дитини вказує низка дослідників, зокрема Т. Łobożewicz, 2007; Т. Skalska, 2003; М. Сварник, Я. Грибальський, 2009 та ін.

Водночас в Україні роль активного туризму в житті дитини з вадами слуху практично не вивчена, немає наукового обґрунтування позитивного впливу рекреаційно-туристичних заходів на психоемоційний стан дітей із слуховими порушеннями, а тому це дослідження є актуальним і дасть можливість науково обґрунтувати доцільність використання активного туризму як засобу психологічної реабілітації дітей із вадами слуху.

Завдання дослідження – вивчити вплив рекреаційно-туристичних заходів на психоемоційний стан дітей із вадами слуху.

Методи дослідження. Дослідження проводили на базі Калузької спеціальної школи-інтернату для слабочуючих дітей протягом 2011 р. Вибіркову сукупність склали 12 дітей із порушеннями слуху віком 13–14 років з одного класу. Для реалізації поставленої мети використовували восьмиколірний тест Люшера [6].

Суть методики полягає в такому: перед початком рекреаційно-туристичного заходу у формі екскурсії дитині показано вісім кольорових карток, розроблених М. Люшером, і запропоновано обрати з них ту, яка найбільше сподобалася за кольором. Серед восьми карток чотири кольори є головними, а інші чотири – допоміжні. Після вибору картка відкладається й так продовжується доти, доки не залишиться жодної картки. Основна увага експериментатора спрямована на вибір перших двох кольорів. Через 2–3 хвилини тест повторюється, для отримання достовірності результату [3]. Після завершення екскурсії проведено аналогічне тестування для визначення впливу цього туристичного заходу на емоційний стан дитини.

У рамках дослідження організовано три рекреаційно-туристичні поїздки в Українські Карпати в межах Івано-Франківської області, із поєднанням рухової й екскурсійно-пізнавальної діяльності. Діти відвідали музей “Народного мистецтва Гуцульщини та Покуття” ім. Й. Кобринського й музей “Писанка” в м. Коломиї, а також тисовий заповідник с. Княздівір, для них організовано майстер-клас гончарства та писанкарства.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Виявлено, що перед початком проведення рекреаційно-туристичного заходу діти здебільшого віддали перевагу темним кольорам, зокрема 41,7 % дітей обрали коричневий, по 25 % – синій і фіолетовий, 8,3 % – сірий. Відповідно до інтерпретації тесту, запропонованої М. Люшером, такий вибір характе-

ризується як прояв пасивності, замкненості, відмежування себе від навколишнього світу: найчастіше це наслідок вад, які відчуває в собі дитина. З огляду на отримані результати можна стверджувати, що в дітей переважає нервово напруження, невпевненість, занижена самооцінка, гостра нестача емоційних контактів, прагнення відчувати себе частиною колективу, ускладнена концентрація уваги. Надання переваги темним кольорам свідчить у цілому про душевний неспокій, занепокоєння, дратівливість, вразливість. Під час тестування виявлено, що діти є нестійкими психічно, їхня думка часто змінюється. Про це свідчить вибір дітьми допоміжних кольорів.

Після закінчення цього заходу чергове тестування показало значні позитивні зміни в емоційному стані дітей, свідченням чого є такі результати. Так, близько 50 % дітей на перших позиціях віддали перевагу жовтому кольору; 25 % – синьому; 16,7 % – зеленому, а 8,3 % – найбільше до вподоби червоний колір. Не було жодного вибору фіолетового й сірого кольорів.

Отже, результати тестування показали, що в цілому рекреаційно-туристична діяльність мала позитивний вплив на психоемоційний стан дітей. В останніх, як правило, переважав позитивний настрій, виникло помірне збудження, прагнення до досягнення успіху. Відсутність у виборі темних кольорів свідчить, що емоційний стан дітей покращився, вони цілком задоволені активним відпочинком. У дітей простежується активізація фантазування, уяви, мрій, образного мислення. Водночас вони прагнуть гармонізації відносин із соціумом і природним середовищем.

Ураховуючи позитивні результати, організовано таку поїздку, під час якої діти мали можливість відвідати Карпатський національний природний парк у межах м. Яремчого, оглянути вольєр диких тварин, водоспад "Пробій", покататися на канатній дорозі в смт Ворохта. Під час проведення цього рекреаційно-туристичного заходу діти весь день перебували на свіжому повітрі. Для них організовано майстер-клас "Народне мистецтво Карпат", де кожна дитина мала можливість власними руками спробувати виготовити вироби з підручних матеріалів.

Перед проведенням цього рекреаційно-туристичного заходу в межах навчального закладу проведено тестування. Як і в попередній раз, у дітей виявлено надмірну тривожність, психоемоційний стрес, викликаний власною неповноцінністю, замкнутістю. У цьому випадку діти віддавали пріоритет фіолетовому кольору (41,7 %); синій обрали 33,3 %; 8,3 % – червоний і 16,7 % – коричневий колір. Чітко простежується потреба дітей у позитивній оцінці їхньої особистості, установленні нових контактів, близьких відносин. Значна кількість дітей, вочевидь, не має можливості самовираження, оскільки чітко проявляється прагнення заслужити увагу й визнання, їм потрібні похвала та захоплення. Високий показник вибору синього кольору свідчить про те, що діти не бажають конфліктувати, у них відчувається гостра потреба в активному відпочинку.

Повторне тестування по завершенню заходів активного туризму свідчило, що діти задоволені, прагнуть уникнення конфліктів, переважають позитивні емоції. У виборі кольорової гами переважали жовтий (58,3 %), зелений (16,7 %) та 16,7 % синій кольори, що свідчить про прагнення до активності, спілкування, веселості, задоволеність, спокій. З'являються відчуття впевненості, наполегливості. У 8,3 % дітей виявлено надмірну активність, збудження, спрямованість на позитивний результат, успіх, на що вказує вибір червоного кольору. І, навпаки, відсутність чорного й сірого кольорів свідчить про зменшення тривожності та страху.

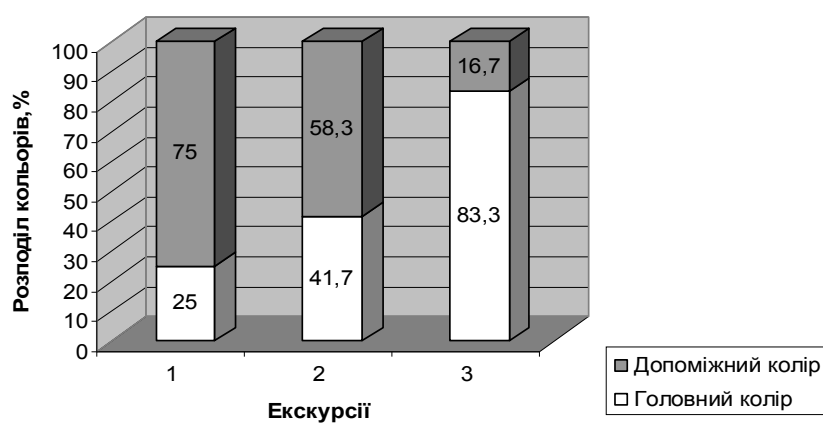
Під час чергової рекреаційно-туристичної поїздки в грудні 2011 р. діти мали можливість відвідати Маєток Святого Миколая в с. Пістинь Косівського району разом з іншими дітьми з різних куточків України. Цей захід мав значний інтеграційний вплив, оскільки діти безпосередньо контактували зі своїми ровесниками, причому останні виявили дружелюбність і доброзичливість. Перед проведенням екскурсії чергове психологічне тестування показало, що в дітей уже сформовано позитивне враження від попередніх заходів, а також додатковий позитивний ефект справило передчуття дітьми свята. Відповідно, простежувалося позитивне налаштування дітей на поїздку, прагнення справити позитивне враження, потреба в гармонії думок і почуттів, відсутності конфліктів. У відсотковому відношенні переважає синій колір (50 %), що свідчить про потребу в спокої, затишку, прив'язаності, відчутті задоволення, розумінні. Водночас 25 % дітей обрали червоний колір як символ сили волі, активності, збудження, а 16,7 % найбільше сподобався фіолетовий колір і 8,3 % – коричневий. З огляду на ці результати можна стверджувати, що в дітей відбулися позитивні зміни в психоемоційній сфері.

Треба відзначити, що, як і в попередніх тестуваннях, діти віддавали перевагу світлим і яскравим кольорам, зокрема жовтому (66,7 %) як символу веселості, активності, цікавості, енергійності, позитиву, оригінальності. Порівню розділились уподобання дітей між зеленим (16,7 %) і червоним (16,7 %)

кольорами, що свідчить про позитивне сприйняття оточення, готовність прийти на допомогу; діти стають відкритішими, зменшується тривожність.

Згідно з тестом М. Люшера, важливе місце у визначенні психоемоційного стану особи має розподіл головних і допоміжних кольорів. Так, нормою вважається такий розподіл кольорів, при якому головні повинні розташовуватися на перших 5-ти позиціях, а допоміжні – на останніх. Якщо ж розташування інше, то це є ознакою певних психологічних проблем, тривожності, стресу [7].

На основі отриманих результатів можемо простежити, як змінюється розподіл головних і допоміжних кольорів у виборі дітей із вадами слуху під час трьох рекреаційно-туристичних заходів (рис. 1). Як видно з рисунка, перед першою екскурсією у виборі домінували допоміжні кольори, тоді як головним надано другорядне значення. Перед наступними рекреаційно-туристичними заходами в дітей простежується позитивне налаштування на туристичний захід, змінюється співвідношення груп кольорів: у 58,3 % випадків вибір припадає на допоміжні та в 41,7 % – на головні кольори. Яскрава позитивна динаміка простежується перед третьою екскурсією (співвідношення кольорів складає, відповідно, 16,7 % – допоміжні й 83,3 % – головні).

Рис. 1. Динаміка змін співвідношення вибору головних та допоміжних кольорів під впливом туристичних заходів

Після проведення екскурсій головні кольори повністю домінують у трьох випадках, що свідчить про позитивний психологічний стан дітей із вадами слуху.

Висновки. Результати проведеного дослідження за допомогою восьмиколірного “Тесту Люшера” показали, що проведення рекреаційно-туристичних заходів має позитивний вплив на психічний стан дитини з вадами слуху, спрямований на відновлення, корекцію та компенсацію порушених психічних функцій, є чинником психотерапевтичної профілактики. Отримані результати свідчать про тривалий позитивний ефект та доцільність подальших проведеннь таких заходів у майбутньому.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на подальше вивчення впливу туристичних заходів на психофізичний стан дітей із вадами слуху.

Список використаної літератури

1. Выготский Л. С. О развитии речи глухих / Л. С. Выготский // Дефектология. – М. : [б. и.], 1994. – № 4. – С. 88–90.
2. Випасняк І. П. Соціальна інтеграція глухих дітей на основі рухової активності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 “Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / І. П. Випасняк. – Л., 2007. – 21 с.
3. Дубровская О. Ф. Руководство по использованию восьмицветового теста Люшера / Дубровская О. Ф. – М. : Когито-Центр, 2008. – 74 с.
4. Сварник М. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних / М. Сварник, Я. Грибальський, Ю. Войтюк [та ін.] – Л. : Т-во “Зелений хрест”, 2009. – 151 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gcs.org.ua/publish/avt_ukr.pdf
5. Соловьев И. М. Психология глухих детей / И. М. Соловьев, Ж. И. Шиф. – М. : Просвещение, 1976. – 58 с.
6. Собчик Л. Н. Модифицированный восьмицветовой тест Люшера / Собчик Л. Н. – СПб.: Речь, 2001. – 112 с.

7. Хода Л. Ю. Методология социальной интеграции неслышающих людей в различных видах адаптивной физической культуры : автореф. дис.... д-ра пед. наук : 13.00.04 ; СПбГУФК им. П. Ф. Лесгафта / Л. Ю. Хода. – СПб., 2008. – С. 3
8. Lobożewicz. Tworzenie i dostosowywanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych : praca zbiorowa / aut.: Agata Borowicka [i in.]. – Szczecin : Forum Turystyki Regionów, 2007. – 119 s.
9. Skalska T. Turystyka osób niepełnosprawnych / Skalska T. – Warszawa : Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003. – 182 s.

Анотації

Статтю присвячено вивченню впливу рекреаційно-туристичних заходів на психоемоційний стан дитини з вадами слуху. Викладено результати дослідження психологічного тестування внутрішньоемоційного стану дітей із вадами слуху за допомогою тесту Люшера до й після проведення туристичних заходів, визначено роль і місце активного туризму в процесі психологічної реабілітації дітей із вадами слуху. Перед початком рекреаційно-туристичних заходів для дітей зі слуховими порушеннями характерні нервово-емоційне напруження, замкнутість, тривога, прояви пасивності, занижена самооцінка, душевний неспокій. Після занять рекреаційно-туристичною діяльністю спостерігалось поступове покращення основних психофізичних функцій організму дитини, активізується увага, образне мислення, уява, діти стають відкритішими до нових контактів та вражень. Установлено, що досягнення максимального ефекту можливе при повторюваності таких заходів, оскільки позитивні враження від попередніх подорожей стають активною мотивацією до участі в наступних. Організація рекреаційно-туристичних занять повинна поєднувати активне пересування з пізнавальними, краєзнавчими та розважальними заходами, що сприяє гармонійному психофізичному розвитку дитини із слуховими порушеннями.

Ключові слова: психоемоційний стан, психологічна реабілітація, діти зі слуховими порушеннями, рекреаційно-туристична діяльність.

Людмила Жирак. Психологическая реабилитация детей с дефектами слуха средствами рекреационно-туристической деятельности. Стаття посвящена изучению влияния рекреационно-туристических мероприятий на психоэмоциональное состояние ребенка с дефектами слуха. Изложены результаты исследования психологического тестирования внутренне-эмоционального состояния детей с дефектами слуха с помощью теста Люшера до и после проведения туристических мероприятий, определены роль и место активного туризма в процессе психологической реабилитации детей с дефектами слуха. Перед началом рекреационно-туристических мероприятий для детей со слуховыми нарушениями характерны нервно-эмоциональное напряжение, замкнутость, тревога, проявления пассивности, заниженная самооценка, душевное беспокойство. После занятий рекреационно-туристической деятельностью наблюдалось постепенное улучшение основных психофизических функций организма ребенка, активизируется внимание, образное мышление, воображение, дети становятся более открытыми к новым контактам и впечатлениям. Установлено, что достижение максимального эффекта возможно при повторяемости таких мероприятий, поскольку положительные впечатления от предыдущих путешествий становятся активной мотивацией к участию в следующих. Организация рекреационно-туристических занятий должна комбинировать активное передвижение с познавательными, краеведческими и развлекательными мероприятиями, что содействует гармоничному психофизическому развитию ребенка со слуховыми нарушениями.

Ключевые слова: психоэмоциональное состояние психологическая реабилитация, дети с дефектами слуха, рекреационно-туристическая деятельность.

Liudmyla Zhyrak. Psychological Rehabilitation of Children With Hearing Defects by Means of Recreational-Tourist Activity. The article deals with the study of influence of tourist-recreational measures on the psychologically-emotional state of child with hearing defects. The results of psychological research into the inwardly-emotional state of children with hearing defects by means of Lusher's test before and after realization of tourist measures are expounded, the role and place of active tourism in the process of psychological rehabilitation of children with hearing defects are determined. Nervously-emotional tensivity, unsociability, alarm, displays of passivity, understated self-appreciation, heartfelt anxiety are characteristic for children with hearing defects before the beginning of recreational-tourist measures. After carrying on recreational-tourist activity there was a gradual improvement of basic psycho-physical functions of the child's organism, activation of attention, figurative thinking, imagination, children become more open to the new contacts and impressions. It is set that the achievement of maximal effect is possible at repetition of such measures, as the positive impressions from previous trips become active motivation to participating in the following. Organization of recreational-tourist employments must combine active movement with cognitive, regional and entertaining measures that assists to harmonious psycho-physical development of child with hearing defects.

Key words: psychologically-emotional state, psychological rehabilitation, children with hearing defects, recreation-tourist activity.